

Základní škola Údlice, okres Chomutov

Program proti šikanování

Školní rok 2019/2020

Zpracovala:

Schválil:

.....
Mgr. Markéta Haladová
metodik prevence

.....
Mgr. Jiří Chloupek
ředitel

V Údlicích, dne: 2. září 2019

Diagnostika šikany

Pokud chceme zjistit, zda žák není obětí šikany, musíme se na něj a třídu aktivně, citlivě sledovat reakce žáků mezi sebou, komunikaci, nejen během vyučování, ale také během přestávek a poledních pauz. K podezření mohou vést různé podněty (viz níže). Mylné je se však domnívat, že šikanování dítě se stáhne do sebe, stane se tichým a apatickým. Alarmující by měla být každá netypická změna v chování dítěte. Některé děti ve snaze zalíbit se spolužákům se stávají agresivními, drzí, vyrušují, vulgární na spolužáky i učitele.

V některých případech vnesou rodiče podezření, že jejich dítě je šikanováno. S rodiči je nutné pohovořit, zapsat zápis z pohovoru. Jednání je přítomen třídní učitel, ředitel školy, školní metodik prevence, výchovný poradce (viz níže).

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování **met. pokyn MŠMT č.j. 222 94/2013-1**

Přímé ukazatele – chování okolí vůči dítěti

- úmyslné ponižování
- hrubé žertování a zesměšňování
- nadávky
- neustálé kritizování a zpochybňování
- poškozování a krádeže osobních věcí
- poškozování oděvu
- výsměch
- pohrdání
- omezování svobody
- bití, kopání, jiné tělesné napadání

1. Doporučení pedagogům a vychovatelům - přímé znaky šikanování:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo „legrací“ zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Nepřímé ukazatele – chování nebo vzhled dítěte

- strach jít ráno do školy
- záškoláctví
- opakované bolesti hlavy či břicha
- zhoršení prospěchu ve škole
- ztráta zájmu o učení
- porucha soustředění
- pobývání v blízkosti učitelů
- ustrašené vystupování
- pozdní návraty ze školy
- návraty s poškozeným a ušpiněným oděvem
- dítě se vrací ze školy vyhladovělé
- modřiny, odřeniny bez věrohodného vysvětlení
- opakovaná ztráta peněz či osobních věcí
- dítě žádá o peníze pod různými záminkami
- špatné usínání, noční můry
- smutná nálada
- apatie, někdy nezvyklá agresivita

Náležitou pozornost je třeba také věnovat dílčím atakům (plácnutí za krk, facka, kopanec, podražení nohou, vulgární nadávky) mezi netřídními kolektivy. Šikana je „primárně“ onemocnění třídy (kolektivu). V případech, kdy jsou žáci rozděleni do pracovních skupin (hodiny pracovní a tělesné výchovy) je nutné pracovat i s těmito skupinami – preventivně působit a předcházet možným útokům → nenechávat žáky ve třídě samotné

- během vyučovací jednotky dbát důsledně na kázeň
- nepřehlížet nevhodné chování žáků
- spolupracovat s třídním učitelem

2. Doporučení pedagogům a vychovatelům - nepřímé (varovné) znaky šikanování:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!)

3. Doporučení rodičům žáků, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. „Nechte mě!“
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Tabulka 1:

Klasifikace scénářů pomoci podle cíle léčby, stadia a formy šikanování (Kolář 2011)

<p>Situace, které by měla škola zvládnout sama:“</p> <ol style="list-style-type: none">
1. První pomoc pro obyčejnou počáteční šikanu.
2. Celková léčba pro řešení prvních dvou stadií šikanování, RTP- Rámcový třídní program.
<p>Scénáře, kdy potřebuje škola pomoc zvenku:</p> <ol style="list-style-type: none">
3. První pomoc pro komplikovanou počáteční šikanu.
4. První pomoc (krizové scénáře) pro obyčejnou pokročilou šikanu.
5. První pomoc (krizové scénáře) pro komplikovanou pokročilou šikanu- patří sem např. výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynčování.
6. Celková léčba pro třetí stadium šikanování s běžnou i komplikovanou formou, ZIP- Základní intervenční program (u organizovaných šikan, od třetího stadia vždy v kombinaci s první pomocí).

13 komponentů Programu proti šikanování dle Dr. M. Koláře:

Následující komponenty v sobě musí Program proti šikanování zahrnovat, má-li být úspěšný.

1. Společné vzdělávání pedagogů a supervize odborníků „zvenčí“
2. Vytvoření užšího realizačního týmu v rámci školy
3. Zmapování skutečné situace ve škole a motivování učitelů ke změně
4. Společný postup pedagogů i rodičů při řešení případů šikanování – krizový plán
5. Prevence v třídnických hodinách
6. Prevence ve výuce
7. Prevence ve školním životě mimo výuku (celodenní, víkendové akce,...)
8. Účinný ochranný režim (dozory, třídní pravidla, e-mail metodika prevence, schránka důvěry,...)
9. Spolupráce s rodiči
10. Školní poradenské služby
11. Spolupráce se specializovanými zařízeními
12. Dobré vztahy se školami v okolí
13. Průběžné vyhodnocování situace ve škole (evaluace)

ad 1. Společné vzdělávání pedagogů a supervize odborníků „zvenčí“

Pracovníci školy se průběžně zúčastňují vzdělávacích seminářů, projektů a akcí. Informace a různé materiály předávají dále během metodických sdružení sboru a na pedagogických poradách. V průběhu školního roku je doplňována školní knihovna odbornými publikacemi.

ad 2. Vytvoření užšího realizačního týmu v rámci školy

Na řešení šikany se podílejí:

- výchovná komise, kterou tvoří
  - ◆ Třídní učitelé
  - ◆ Školní metodik prevence
  - ◆ Výchovný poradce
  - ◆ Vedení školy
  - ◆ Vychovatelka (v případě, že žák je ve školní družině)

ad 3. Zmapování skutečné situace ve škole a motivování učitelů ke změně

Pracovníci školy si uvědomují důležitost zvládnutí efektivní komunikace s žáky jako podmínky rozvoje bezpečného prostředí. Znají důležitost prevence i postupy řešení při zjištění problémů. Jsou si vědomi, že vytvoření a udržování bezpečného klima ve třídě (škole) je dlouhodobou záležitostí.

ad 4. Společný postup pedagogů i rodičů při řešení případů šikanování – KRIZOVÝ PLÁN

Metody vyšetřování šikanování

Situace, které škola zvládne řešit sama (postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování)

POSTUPY PRO POČÁTEČNÍ STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ

Standardně podezření o výskytu šikany vyšetřuje školní metodik prevence ve spolupráci s dalšími pracovníky školy.

Pokud žák nahlásí učiteli podezření, že je někdo šikanován, nebo je někomu ubližováno, učitel spolu s žákem vyplní formulář (Podezření o šikaně nebo ublížení žákovi) a předá jej školnímu metodikovi prevence. Školní metodik prevence nebo jiná pověřená osoba vyšetřováním:

A. Uskuteční rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi

Rozhovor je nutné písemně zaznamenat do příslušného formuláře a opatřit podpisy zúčastněných.

B. Nalezení vhodných svědků

Opět je nutné rozhovor písemně zaznamenat do příslušného formuláře a opatřit podpisy zúčastněných.

C. Individuální, případně konfrontační rozhovor se svědky

- nikoli však konfrontace agresorů s obětí

D. Zajištění ochrany obětem

O skutečnosti jsou taktně (ne před ostatními žáky) informováni vyučující, kteří budou vyučovat ve třídě, kde je podezření šikanování. Vyučující zajistí, aby oběti nebylo dále ubližováno.

E. Rozhovor a agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Rozhovor je nutné písemně zaznamenat do příslušného formuláře a opatřit podpisy zúčastněných.

O závěru vyšetřování jsou informováni třídní učitelé zúčastněných žáků, jsou jim předány příslušné kopie záznamů a je jim doporučen další postup – práce se třídou.

RÁMCOVÝ TŘÍDNÍ PROGRAM PRO ŘEŠENÍ ZÁRODEČNÉHO STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ

Ostrakismus

Počáteční a nejmírnější stádium (fáze) šikany, kdy je postižený jedinec izolován. Oběť nemá žádné kamarády, nikdo ji nebere vážně. Komunikace s ostatními žáky probíhá převážně negativně (posměšky, nadávky, hanlivé přezdívky). Na účet žáka se konají různé „přátelské“ legrácky a vtípky, které oběti směšné nepřipadají, ale často to nedává najevo. Oběť se necítí v kolektivu dobře, je neoblíben, neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky.

Potrestání agresorů- lze užít následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy.
- Snížení známky z chování.
- Převedení (je-li možné) do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.
- Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
- Podání návrhu orgánu OSPOD k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

ad 5. Prevence v třídnických hodinách

Prevence není vázána pouze na třídnické hodiny, které má učitel dle svého uvážení zavedeny či nikoliv, ale probíhá celým vyučováním, kdy se učitel ve vhodné okamžiky zaměřuje na činnosti rozvíjející pozitivní vztahy a provádí zpětnou vazbu. Žáci jsou seznamováni s následujícími tématy a jsou u nich rozvíjeny dovednosti: (Co je a co není šikana. Co je a co není „bonzování“. Jakým způsobem se zastat oběti. Jak vhodným způsobem vyhledat pomoc dospělého.

ad 6. Prevence ve výuce

Prevence ve výuce vychází z faktu, že učitelé vnímají důležitost vytváření bezpečného prostředí ve třídě. Soustředí se na rozvoj pozitivních vztahů, umožňují rozvoj spolupráce a zpětnou vazbu. Žáci by měli znát a umět pracovat v kruhu, být otevřeni skupinové práci. Dokázali se vyjadřovat slušně a otevřeně při zpětné vazbě. Pracovníci školy se snaží vyhnout metodám a technikám, které zvyšují či vytvářejí napětí – ironizování, zesměšňování, častý křik, nenaplněné hrozby, srovnávání jednotlivých tříd a žáků.

ad 7. Prevence ve školním životě mimo výuku (celodenní, víkendové akce,...)

Stejně tak jak ve škole, tak i mimo ni, jsou si pracovníci školy vědomi důležitosti preventivního působení.

ad 8. Účinný ochranný režim

Žáci mají k dispozici emailovou adresu metodika prevence, na kterou je možné napsat jakýkoli problém žáků. E-mail je každý den kontrolován školním metodikem prevence. Žáci mají tento email zapsaný v žákovské knížce a byli o něm informováni i rodiče.

O přestávkách učitelé monitorují situaci na chodbách, ve třídách – dozory, náležitou pozornost věnují toaletám a šatnám, aby se předcházelo situacím, které by mohly vyústit v ublížení žákovi.

ad 9. Spolupráce s rodiči

Snahou školy je neustále zefektivňovat spolupráci s rodiči následujícími prostředky:

- pořádání Dnů otevřených dveří
- spolupráce při řešení problémů
- vzájemné informování
- zapojení rodičů do akcí školy

Škola je otevřená návštěvě rodičů kdykoliv v průběhu dne.

ad 10. Školní poradenské služby

- pravidelné odpolední měsíční konzultace pro rodiče
- škola je otevřená návštěvě rodičů kdykoliv v průběhu dne

ad 11. Spolupráce se specializovanými zařízeními

Pedagogicko-psychologická poradna Chomutov, tel.: 474 699 200

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) Chomutov, tel.: 474 637 207

Policie České republiky Chomutov, tel.: 974 433 208

ad 12. Dobré vztahy se školami v okolí

Škola pořádá a zúčastňuje se různých meziškolních soutěží a aktivit (turnaje ve sportovních disciplínách, recitačních soutěžích, lyžařské pobyty na horách, zahraniční vzdělávací pobyty, ozdravné pobyty v přírodě, apod.)

ad 13. Průběžné vyhodnocování situace ve škole (evaluace)

Škola vyhodnocuje evaluační oblasti, které jsou každoročně stanovovány podle priorit (např. zapojení žáků do života školy, práce s nadanými žáky, integrace žáků se specifickými poruchami učení, používání pestré škály výukových metod, vývoj hodnocení žáků, vytváření prostoru pro jedince a jeho potřeby atp.). Autoevaluační činnost je základem pro další zvyšování úrovně školy, její rozvoj a obměnu. Nástroji zjistíme stávající úroveň, což nám umožní stanovit si další cíle a způsoby rozvoje školy. Tyto dílčí cíle budou aktualizovány každým rokem v plánu školy. Škola bude využívat v jednotlivých oblastech různé nástroje. Vedle uvedených nástrojů se mohou používat i některé další. Dotazníky se budou obnovovat a sestavovat aktuálně podle cílové skupiny.

Navrhované preventivní postupy a postupy k řešení šikanování pedagogickými pracovníky školy:

- Průběžně řešit problémové situace, konflikty.
- Okamžitě diskutovat o tom, co se stalo a jak by to mělo být správně, kdo se choval špatně.
- Na začátku vyučování si s žáky popovídat (ranní kruh). Ranní kruh – 5 minut – rozhovor nebo hra – můj kamarád – vhodné x nevhodné chování, tichá pošta, rodinné vztahy.
- Pozorovat chování žáků (třídní učitelé, vyučující, dozor).
- Systematicky pracovat s třídním kolektivem.
- Hovořit s žáky o vlastních pocitech a hodnotách.
- Komunikace žák – učitel – rodiče.
- Organizovat akce pro žáky, které mají docílit toho, aby děti poznaly, kdy už šikana začíná a jak se bránit.
- Sledovat absenci žáků a její důvody. Třídní učitel sleduje absenci žáků (šikanovaní žáci se bojí chodit do školy).
- Snažit se o vytvoření dobrých = normálních vztahů mezi dětmi ve třídě – hra, povídání.
- Vysvětlovat neustále dokola – zásady slušného chování – co je a co není normální – scénky v rámci čtení, slohu – vyhodnocení vhodnosti reakcí, kdo a jak se choval, reagoval, co by se ti nelíbilo.
- Snažit se neustále upozorňovat na důležitost dodržování zásad slušného chování – děti x děti, dospělí x děti.
- Sledovat způsoby komunikace mezi dětmi – upozorňovat na nevhodnost (vulgární slova,...)
- Dbát na dodržování řádu školy – chování během přestávek.
- Sledovat chování žáků nejen během vyučování, ale hlavně o přestávkách, vnímat jejich vzájemnou komunikaci.
- Zavádět nejen cílené rozhovory, ale získávat informace z běžné komunikace s žáky.
- Budovat důvěru mezi žákem a učitelem.
- Vypracovávat písemné práce na toto téma.
- Pěstovat přátelské vztahy mezi dětmi ve třídě i s ostatními dětmi – naučit se vzájemně si pomáhat, radit si,...
- Vštěpovat a dodržovat pravidla slušného chování – povídání, hry,... co je a co není vhodné, správné.
- Prosazování spravedlnosti mezi dětmi, ochrana slabších před silnějšími.
- Na závěr vyučování – hodnocení dne – chování, spolupráce mezi dětmi, vyhlášení nejhodnějšího žáka (např. obdrží smajlíka) – děti samy hodnotí své chování (sebereflexe).
- Přestávky – společenské hry, kolektivní hry ve třídě, zapojení všech žáků.
- Vyučující sleduje chování žáků ve třídě (projevy jednotlivců – osamocenost, strach agresivita, krádeže mezi žáky).
- Komunikace učitele s ostýchavými a slabšími žáky.
- Při hodinách TV a plavání si vyučující všimá, zda na těle žáka nejsou viditelné následky násilí.

Formulář k zaznamenání výpovědi žáku při šikaně nebo ublížení:

<u>ZÁKLADNÍ ŠKOLA ÚDLICE</u>	
VÝPOVĚĎ ŽÁKA O ŠIKANĚ NEBO UBLÍŽENÍ	
Svědék – oběť – agresor (vhodné zakroužkujte)	
Jméno:	
Třída:	
Třídní učitel:	
Popis situace (kde a kdy k situaci došlo, kdo byl přítomen, další skutečnosti):	
Podpis zapisovatele:	Dne:
Podpis žáka:	
Podpisy dalších přítomných:	

Formulář – zápis o: ...

ZÁKLADNÍ ŠKOLA ÚDLICE, STARÁ ČTVRŤ 363, ÚDLICE 430 12

Zápis o

- *agresivním chování žáka*
- *šikaně*
- *konzumaci alkoholu ve škole a na akcích pořádaných školou*
- *kouření ve škole a na akcích pořádaných školou*
- *konzumaci OPL*
- *krádeži*

Účastníci jednání:

Stručný popis události:

Způsob, datum a čas oznámení události zákonným zástupcům:

Kdo událost prošetřil:

Závěr z jednání:

Navržená kázeňská opatření:

Datum:

Podpisy zúčastněných:

Informační leták pro žáky:

CO DĚLAT, KDYŽ...

...VIDÍM, ŽE JE NĚKOMU UBLIŽOVÁNO

- 1. ZAJDI ZA VYUČUJÍCÍM, TŘÍDNÍM UČITELEM, ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE, VÝCHOVNÝM PORADCEM NEBO VEDENÍM ŠKOLY.**
- 2. VŠE POPRAVDĚ ŘEKNI, TVOJE VÝPOVĚĎ BUDE SEPSÁNA. MLUV JEN PRAVDU – CO JSI VIDĚL, KDE, KDY, KOHO. TVOJE VÝPOVĚĎ JE VELMI DŮLEŽITÁ, PODEPIŠ JI.**
- 3. SITUACI ZEČNEME ŘEŠIT, MOŽNÁ TĚ POŽÁDME JEŠTĚ O POMOC.**
- 4. NEZAPOMEŇ, ŽE NEJDE O BONZOVÁNÍ. BONZÁK NEJSI, JEN TI NENÍ LHOSTENÉ, POKUD NĚKDO NĚKOMU UBLIŽUJE.**
- 5. PŘEDEM ZA TVOU VÝPOVĚĎ DĚKUJEME.**

Použitá literatura:

- 1) Kolektiv autorů. Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, č. j. 22294/2013-1.
- 2) Kolektiv autorů. Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č. j. 21 291/2010-28.
- 3) Kolektiv autorů. Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. j. 20006/2007-51.
- 4) Kolektiv autorů. Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423/99-22, Věstník MŠMT sešit 5/1999.
- 5) Kolektiv autorů. Metodický pokyn MŠMT ke spolupráci předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané č. j. 25 884/2003-24, Věstník MŠMT č. 11/2003.
- 6) Kolektiv autorů. Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018. MŠMT, Praha 2013.
- 7) Kolektiv autorů. Novela vyhlášky 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.
- 8) Kolektiv autorů. Rámcový vzdělávací program pro základní školy. (verze platná od 1. 9. 2013) úplné znění upraveného RVP ZV. MŠMT, Praha 2013
- 9) MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ČABLOVÁ, L., VESELÁ, M., ZAPLETALOVÁ, J. Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Univerzita Karlova v Praze & TOGGA, 2012. ISBN 978-80-87-258-74-3.
- 10) MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ZAPLETALOVÁ, J., NOVÁK, P., (Eds.). Primární prevence rizikového chování ve školství. Universita Karlova v Praze & TOGGA, 2010. ISBN 978-80-87-258-47-7.
- 11) CHLOUPEK, J. a kol., Školní řád základní školy Údlice
- 12) PYTLÁKOVÁ, A. a kol., Školní vzdělávací program základní školy Údlice
- 13) PYTLÁKOVÁ, A. a kol., Krizový plán základní školy Údlice
- 14) PYTLÁKOVÁ, A. a kol., Školní strategie prevence základní školy Údlice
- 15) PUCHINGEROVÁ, M. Program proti šikanování základní školy Údlice
- 16) PUCHINGEROVÁ, M. Minimální preventivní program základní školy Údlice
- 17) KOLÁŘ. M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001
- 18) KOLÁŘ. M. Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních, Praha: MŠMT ČR, 2003.
- 19) SBORNÍK STUDIÍ, Děti a jejich problémy. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005
- 20) NADACE O2, Minimalizace šikany. Kladno: Aisis, občanské sdružení, 2008.